

# NOVA ČITANJA

## ludi vетар досетке

### nenad grujičić

Miodrag Raičević: DEBELE DEVOJKE, Rad, Beograd, 1990.

Tačno je zapažanje jednog pesnika da kritički tekstovi dana sliče jedan drugome »kao jaje jajetu«. Svaku drugu kritiku možeš nabitibilo kojoj knjizi na glavu i u opštem književnom neznabotvu, niko neće primetiti da se išta, pri tom, omašilo. Olinjali su se zupčanici kritičkih metoda, istrošio se kanonizovani vokabular maminih i tatininih kritičara, uplašili su se jedan od drugoga te prikazivači medusobno prepisuju »topos-rečenice«. Prosuo se vredi kritički katran i slepi prste piscima. Sad i ono što bi glava novo htela reći ne mogu prsti.

Stalo nam je da ovaj kritički tekst bude drugačiji, da nikako ne liči na ostale povodom knjige o kojoj je reč. (Jer, takav ima šansu da bude književnost). Da povodom dobre knjige, ovaj beskrainji papir poškropi izvesni sveži stilsko-jezički dadž što veseli čast sipi iz gromom razbucanih tamnih oblačina kritike. Vedio je nebo i sunce lepo sja.

Saka nam je pala nova, treća po redu, knjiga Miodraga Raičevića (Podgorica, 1955), *Debele devojke*. Pre ove, Raičević je objavio dve: *Osjećajne pjesme i jedna konjska* (1984) i *Čarape u travi* (1987). Radostan je bio i dan kada je poštar zalažao na vratima i poljubio prag na kojem je, u poslednjem satima, ispisivac ovog peškira zatekao ukoso postavljenu debeљuškastu kovertu. Palacnule su *Debele devojke* Miodraga Raičevića. Zbogom dnevnog političkog, zdravo mi ostajte bašbozlučki mitinzi i demonstracije u udarnim televizijskim terminima, ukukruku politička stravo! evo knjige kojom će obmanuti sav taj paraonocični koktel užasa i noža, evo zbirke pesama koja će me izbaviti i smrtnoga izljubiti močno!

Ako je uopšte moguće danas reći da se pojavila sveža pesnička knjiga, onda, bez imalo zazora, izjavljujemo da se jedna, ipak, pojavila. Miodrag Raičević napisao je ozonski razgjaljujuću knjigu kroz koju veje cudnovato originalna mečava humora, groteske, ironije i sarkazma. Mnoga se pesnička knjiga dosad pojavila sa sličnim odrednicama, ali ova je, zaista, nepatvorena kombinacija nabrojanih komponenata. *Debele devojke* su knjiga direktnog, a posuveničnog, uvida u svet i njegove ključne šavove, knjiga čija nonšalantna ozbiljnost ključa i isparava se u zlatni vulvin dim razbibrige. Ovu knjigu napisao je baletan što je, pobegavši s pozornice, u zategnutom kombinezonu uleteo u publiku zacenjenu od kikota. Šta sve i koga sve, i na kojem mestu, nije poljubio i štupnuo taj slatki baletan — kozer? Koliko gracičnosti i elegancije u stilsko-jezičkim pokretima, koliko slikovitih bravura i figura, i koliko mirisa života, njegovog, s vrha jezik, šećera u ovoj retkoj knjizi! I, napokon, koliko lirske ekonomičnosti upakovane u ludi vетар досетке!

Dosetka! Starmala devojčica savremene poezije! Ko sve nije upotrebljavao njenu suknjicu i kezio se pred ogledalom jezika, ko sve o njoj nije pisao i terao je iz moderne poezije?! Poslednjih godina smo se naslušali i načitali tušta i tma napada na seku-dosetku. Ta lepuškasta krtica jezika, čije kratkomtinute okice na vrelom tanjuru sunca zaustavljaju duh, učarala je Miodraga Raičevića kojem nije zasmetala čitava ergela pesnika-dosetka što su prečicom hteli u književnost. Miodrag Raičević je na bravuroz način napravio distancu spram, plitkom dosetkom oprijenih, piskarala, visokoparnih lirske snajperista iz dedine lože i usirenih prdolomaca lirike. Princeza-dosetka preturila je preko svojih kraljevskih kolena kakvu sve ne vrdalamu. Činilo se da je dočaćena ujedimena i abortusima, da više neće, ko dečji kliker

u travi, zaceptati svojim zmijolikim rogom. Međutim, nije tako. Miodrag Raičević je novi i, u kontekstu savremene srpske mlade poezije, jedini car dosetke, one prave, lirske ozvučene, na vršak jezičkog gromobrana navučene, duhovitim slalomima izvajane. Spram mnoštva dosetkaša, Raičević je čisti dosetkolog. I, nema prema! Predubok je zdenac njegovog raskošnog dosetkaštva. »To majka više ne rada« — rekao bi od alkohola izlæeni patetični pesnik. Evo nekih primera koketne sile Raičevićeve dosetke: »budi srećna što odlaziš (s koferom) a ne u njemu devojko«, »dok smo se peli stepništem (zavukao sam joj ruku pod suknju) rekao sam tada sebi: henk (piščka joj je tačno tam) gde si je ostavio pre tri godine«, »u srce koje je zauvek otvoreno (više nikо ne može ući«, »lepa si draga kao avionska karta«, »ljudi jedni drugima nedostaju). praznina je ta koju treba popuniti«, »utra je ponedeljak (treba ga podmazati), »kao što svako telo potopljeno u tečnost biva potisnuto naviše silom koja je (jednaka težini istisnute tečnosti) (FP — ggtV) tako je ovo samo mali deo (onoga što osećam prema tebi), zato pucaj. (učiniceš mi uslugu). (mađa zbog oga donje rublje neće) postati izazovnije« itd. .

Nova knjiga Miodraga Raičevića puna je iznenadenja. I sam naslov, *Debele devojke*, plasira pod čitalačku brnjicu sliku utljene ženske lepote: »kad ih bude probali promenićete (mišljenje o njima«. Tematsko-motivska opsesija Miodraga Raičevića jesu žene, ljubav, erotik, ali način na koji se ovaj suočišči buco iskašljava u tekstu zaista je nov i neponovljiv. Ritual čitanja ove knjige ravan je mezeluku prvog reda. Raičevićeva poezija mora se s guštom pljuckati, merkati, dirkati. Ona je prikazivaču — mučeniku spas u vrućoj hladovini savremenog književnog doba. Evo pesme čiji je naslov »ukrađen« iz makedonske književnosti: *Teškoto*: »teško je voleti te (mirsado) na 38 u hladu) znaš nli koliko samo (tečnosti iziskuje) naša ljubav (koliko opreznosti (pri naglim pokretima) (uvek kad se toga setim) ustanem ranije i (preskačem konopac (tako brže prolazi vreme) koje nikad nije ni imalo nameru da dođe«. U pozadini ove pesme nalazi se mehanička slika ljubavi, nemogućnost večnog zadovoljenje telesne mašinerije.

Pomenuli smo maločas da je pesnik »ukrađao« naslov cenjenog makedonskog akademika. Taj sistem namerne krade proteže se u pričnom broju pesama i uvek je drugačije eksplisiran. Na primer, pesma *Epitaf* ima, samo dva stiha, ali Disova: »imao sam i ja veselih časova» nije meni uvek bila kao sada«. Premeštanjem Disovih stihova u sopstvenu celu pesmu, ne slučajnog naslova, dobijaju se svepesnički (svenarodni) stihovi. I, što je interesantan, Raičević te stihove nije ispisao kurzivom kako se to obično i obavezno čini. Time je stvorio caku koja na najpouzdaniji način (eto paradoks!) predločava osveštenog autora. Tu su Raičević predstavio kao super-dosetkolog. Slično je učinio i sa stihom iz čuvene starogradske pesme: »a zna dobro da sam bolan i da neću ozdraviti«, razliku je samo u licu: zna umesto znaš. Minijatura *Kraljevski haiku*, takođe, interesantan je predložak za jednu kritičku sugestiju. Ona glasi: »ala je lep ovaj svet) pih«. Prvi stih je Zmajev, a drugi brilljantno sažimanje Lazinog stiha i cele, zapravo, Kostićeve parodije na čuvene Zmajeve stihove. Laza Kostić kaže: »ala j' ružan ovaj svet...« Raičević je rečju pih otvorio sliku poznatog rivalstva u srpskoj romantičnoj poeziji. Rečca pih je i odgovor na takve sukobe.

Osobenost Raičevićevog rukopisa ogleda se i u strip-dimensiji. Naime, jedan sloj knjige istrzuje na logici kaubojskog strip-a i njegove leksike. I u tom sloju Raičević »krade« reči, na

primer, čuvenog mislioca-revolveraša Džoa Daltona, jednog od one četvorice braće što, izrasli »ovo do uveta«, vršljaju svetom i šire religiju metka. Ispod pesme *Bang! Bang! Bang!* staje, kao moto, daltonove reči: »i oni koji si-gurno idu u raj) moraju prvo u zemlju. Tako se Raičević poslužio »velikom istinom« koja, u kontekstu, njegove knjige uopšte ne deluje naivno, već, što bi rekao recenzent knjige, »poigrava se tako velikim svetom i životom«. U jednoj drugoj pesmi sevnuša je reč BLJOUAH, u drugoj PLOP itd... Ovaj sloj knjige otvara vodu atmosferu i produbljuje ponorne lavirinte groteske.

Miodrag Raičević je i majstor rime. Par pesama isklesano je u vezanom stihu i to, opet, u duhu koji smo napred objasnili. Navešćemo pesmu *Seksualni život đaka pešaka*: »O koko je lepo kad te ljubav strefi (kakav crni Jesenjin kakav Petefi) (slatki su osećaji koji ljubav pratite) od njih se telo kruti a organi pate (ljubiču ti pupak i okolna mesta) razvijačemo brzinu od stotinu i dvesta (biće to draga nezaboravni momenti) slaviće nesvrstani i ostali kontinenti«. Mada ova pesma ima sličnosti sa lako ispisanim aforističnim pesmama u popularnoj štampi, ona nosi štimung cele knjige i skladno se uklapa u obruc cele Raičevićeve poetike. Opet ccariju dosetke, opet se valjaju humor i groteska. Sličan je i ovaj katrein kojim se završava pesma *Tek sad vidim koliko nam nedostaju deca*: »na livadi od rose trava zebe (da te ustrelim nameštenu poleduške) ko sveli listak kad sletim na tebe (mislićeš draga da ti je pao s kruške).

Pesma *Anti-darling*, kojom započinje knjiga, zasljužuje da u celosti bude citirana. Ona filmoki minuciozan način slike detalje rane ljubavne opijenosti i latentnog neverstva. Ova pesma je jedna životna priča: »za stolom u ugлу sedi student (marksizam s devijkom, on piće) pivo, ona neki sok, način na koji povlači ruku dovoljno (govori koliko ovaj mladić čovek voli onu s kojom (provodi subotne veče) on na sebi ima letnje odelo. Ona plavu haljinu s belim prugama, jedino mu-ne smeta što ga dodiruju njena kolena, dakle, kolena, ona ih drži malo rastavljena, očigledno je u šta bi volela da se (pretvori ovo veče), a hoće li? ne znam. devojka koja toči (piće za šankom lepa je, ona koja sedi s njim to ne vidi, ali on? pogledajte to lice i biće vam sve jasno«. Nezajazljiva potreba za novim, za boljim, za lažnim, za nemogućim oblikom života, za ženom »koja nije moja«, za onom što je neokupana, neistražena. Taj drugi svet u ogledalu pesme dobija konkavne izrasline i postaje opasan. Na toj žiči-lagavici klati se ideja pesme. Ova Raičevićeva pesma kao da ima ispod poslednjeg stiha reči: *nastaviće se*. A ako je već tako, pridodatac moj stihove iz pesme *I na tebe će doći red norveškog pesnika Espena novarshoma*: »Sedim s jednom devojkom (pri kraju jednog od stolova) u studentskoj menzi. Razgovaramo dva sata o tome zašto su naši brakovi otišli dodavola... To se nikad ne spoznaje samo slušanjem. Moraš sam da iskusis kako izgleda kad ispadneš budala. Ne možeš samo slušanjem da stigneš gde treba... Jednoga dana će na tebe doći red da sa nekim razgovaraš o svemu što nikada nisi uspeo. Jednoga dana će neko sesti za tvoj auto da osluškuje razgovor«. Ove stihove smo navegli kao prilog intertekstualnoj genezi problema koji je Raičević načeo svojom pesmom. Hteli smo, zapravo, kazati da je Raičevićev pesnički svet čvrsto ukotvlen u svakodnevnim dogadjajima ma gde se oni razvijali. Problem je u pri-

ozira koliko tematsko-motivski materijal bio prepozнатljiv. U njegovoj poeziji romore pantomimski gestovi urodenog spisateljskog šarma. Otuda, čine nam se nepotrebitno ispisane neko-like pesme koje se ispraznjavaju u bukvalnoj mehanici pisma. Take su, na primer, pesme **Ruski bez muke i Zadovoljstvo u tekstu**. Ova druga ovako izgleda: »oh Oh Oh O-h Oh Oh Oh (Ooooh Ooooh Ooooh Ooooh) Oooooh Ooooh Ooooh Ooooh/ Oooooh Oooooh Oooooh Oooooh Oooooh/ Ooooooh Ooooooh/ Ooooooooooooooh/ OooooooooooooooooooooooooooooooooH!«. Ova vrsta konceptualne dosetke iscrpljena je tridesetih godina ovoga veka ponajpre u francuskoj poeziji, a posle i u našoj. Da

ne govorimo o iskustvima u savremenom našem konceptualnom pesništvu pre dvadeset godina. Ovakva »pesma« čini nam se potpuno nepotrebnom u knjizi **Debele devojke**. Mada stupa, u načinu kako se konkretni »dogadaji« opeva. A tu je raičević posve originalan, bez samoglasnik o, razvučen kao harmonika ili, pak, kao gače na kanapu, deluje debelo, pesma je čisti gubitak za Raičevića. Loša je i minijatura. **To me nimalo ne raduje:** »ne mogu danas dušo imam komunistički manifest«. Iz ove pesme viri bleda asocijacija na ženu s menstruacijom. Ima u narodnoj književnosti mnogo boljih dvostihova koji slikaju ženu ukaljanu menzisom: »Moja mala ima ono svoje pa se

muve oko suknje roje«. Ova ojkača peva se u potkozarju. Neka nam Raičević ne zameri što problem proširujemo, ali je bilo neizbežno jer je njegov dvostih pretendovao na prestol pesme. Međutim, da ne bismo na kraju pokvarili utisak o knjizi, naglas čemo pročitati dva uputna stiha iz Raičevićeve pesme divnog naslova **Lake su noge vetra koji se pomera u lišcu**: »ti koji o tome ništa ne znaš vreme je da učutiš. Dakle: »Deo Bogza, zašto usta ne zatvaraš?«. Učitaćemo i na golom kraju zaključiti: Miodrag Raičević je, napisavši retku knjigu, definativno udario šakom o sto i dao do znanja da ga moramo čitati i slušati. A ako ne, popićemo batine. Crni Mijo nikom ne oprašta.

## fikcije & deskripcije

*nenad šaponja*

Đorđe Jakov: POSMATRANJE, Matica srpska, Novi Sad, 1989. Đorđe Jakov: IZVESTAN BROJ OPISA, Svetovi, Novi Sad, 1991.

**U** potrazi za vlastitom autentičnošću čovek (na neko vreme) može postati i čitalac. U toj funkciji, odnosno, metafori na sopstvenu sudbinu, on sebe doživjava kao ogledalo iluzija koje imaju tu prednost da su virtuelne, nikad do kraja opipljive. Njih, jednostavno, i nema. Drugim rečima, prebavajući u **Drugom**, on (na neko vreme) uspeva umaci vlastitoj konačnosti, uspeva nadići vlastitu opipljivost. Mogućnosti teksta (**Drugog**) su raznovrsne, no, uglavnom svodive na doživljavanje vlastitosti u funkciji jezičkog taloga, do čega se dolazi, ili kroz identifikaciju sa fabulom, ili kroz dekodiranje semantičkih nanosa same tekture. Shodno svom recipientskom afinitetu čitalac se realizuje kroz neuvhvatljivi, i od teksta do teksta bitno različiti, međuođnos i jednog i drugog. U samoj teksturi, pak, kodirana su značenja koja deluju ili kao ranije već uspostavljene i preuzelete metatekstualne funkcije ili kroz translaciju psihološki i antropološki zamislivih nizova stanja.

Ponekada, kao što je to slučaj sa pripovednom poetikom **Đorda Jakova** (1965), odnosno, njegovih dvaju knjiga **Posmatranje** i **Izvestan broj opisa**, čitalački doživljaj se dominantno realizuje baš kroz naznačenu translaciju, odnosno kao niz emotivnih mogućnosti koje svoj literarni nastanak duguju doslednom sumiranju detalja svakodnevног. Radi se o pripovednoj paradigmi koja omogućava nastanak jednog vida osobnog realizma i koja dopušta mogućnost da, praktično, celokupno svakodnevno može biti povodom za priču u kojoj ta stvarnost biva vizuirana kroz unutrašnje proticanje samoča i nemira, tuga i nada. Jedna od objektivnosti imarentnih ovakvoj prozi jeste tišina, odnosno stalno autorovo pozivanje na nju kao na nešto što stoji iza svake priče. Reč je o samoći koja se suštinski ne može prevladati (»Govor, kao i tišina, nikuda nas ne bi odveo.«), a priče su jedna vrsta zapisnika o usamljenosti onoga koji ih priča (»Zato što sam usamljen, bliži sam svemu oko sebe.«). Reči se doimaju kao zалудan napor prevladavljanja samoće, kao mogućnost varljive ozlake ili slike, a priče su, pak, mogućnost varljive igre. U njima naratori menjaju perspektive, ali suština im uvek ostaje ista — istorijati traganja za sobom kroz kvintencije vremena; introspekcijski zapis, kao izveštaji iz vlastite prošlosti, ili, pak, odredenja spram likova trenutno sadašnjeg. Sama prošlost, osvetljena sadašnjošću, gubi one boje i značenja koje je posedovala dok je i sama bila sadašnjost. Jakov pokušava zabeležiti tu nestvarnost. Tkzv. stvarnost i stvari pripadajuće joj, doživljavaju se kao nešto nepripadajuće čoveku, a rezignantnost koja iz toga sledi jeste podloga na kojoj počivaju Jakovljeve priče u obe knjige. Ono što preostaje kao pripovedno detotvorna mogućnost, u takvom kontekstu, jeste posmatranje i deskripcija.

U samoj knjizi **Posmatranje** dominiraju kratke forme priče, koje su često svedene na lirske zapis. Radi se o 28 vrlo kratkih priča (Tre-

ba reći da nekolicina priča — **Vrelina, Dve priče, Sem Kliford i mi...** — ipak, izlaze iz ovog odredenja, vrlo kratke, i čine se kao putokaz ka sledećoj knjizi u kojoj su priče duže i nastaju agregacijom dve ili tri fikcije.), odnosno, kratko kadiranih skupova emocija koje čine ovu knjigu. Sam autor za trinaest njih sugerira da su varijacije na istomene džez standarde, što, naravno, zainteresovanom čitaocu može pružiti mogućnost uporedbe sopstvenih doživljaja čitanja i slušanja, odnosno, svojih i Jakovljevih varijacija na muzičku temu. Ono što se Jakovu čini kao povod za priču jeste svakodnevnost egzistencijalne teskobe u ličnom doživljaju sveta ili pri pogledu na njegove detalje. Zbilje priča jesu naglašeno zbilje onoga koji piše, a ostatak čine fragmenti i asocijacije koji je upotpunjavaju. Tako i nastaju ove »porodične priče« ili putopisi ličnih sentimenata, orientisanih, pre svega, prema onom prostoru u savremenoj srpskoj prozi u kome se nalazi David Albahari, i, delimično, Mihailo Pantić.

Pored muzičke, i Jakovljeva filmska lektira (Wenders, Felini...) je takođe zapretena, u tekstovima priča obe knjige. Priča **Bukovski** jeste jedan od (mogućih) spiskova književne i ino-medijalne lektire autora, ili, barem, okruženje u kome bi on želeo da se nade. Na dugom mestu, pričajući o džezu, Jakov piše i o sopstvenoj poetici — »obilje citata, umetnuta u tkivo autentičnog doživljaja«. Citati se i prepoznavaju, filmski, muzički ili literarni (na primer, u priči **Kalifornijski sunce**, autor u sopstveni tekst uводи i tekstove iz knjiga Zorana Pešića, **Neuravnotežene priče**, odnosno, Vase Pavkovića, **Telesna strast**, čime, otkriva svoj literarni mije, koji ionako jeste priča o džezu i o slobodi improvizacije). Već i samo naslovno odredenje ovih priča iz druge knjige, **Izvestan broj opisa**, može se posmatrati i kao parafraza Albaharijevog **Opisa smrti**. S druge strane, taj »izvestan broj opisa« nužno proistiće iz posmatranja, odnosno onih odrednina kojima se u samom naslovu, a i sadržajem, omeduje Jakovljeva prva knjiga — **Posmatranje**. Naime, obe knjige proističu iz iste pripovedne matrice, s tim što je u **Izvesnom broju opisa** uočljivo pomeranje ka dužim pričama, zapravo, postoji tendencija ka samoj priči, ka fikcijskom zaokruženju, kao i pomeranje ka autobiografskom ili pseudoautobiografskom. Priče iz prve knjige su, shodno svom minimalističkom konceptu, mahom fragmenti, deliči, deskripcije nekih stanja.

Svoj odnos spram stvarnosti (usput, o samoj stvarnosti, u priči **Književnost (za decu)**, nailazimo na sledeći autopoeitički osrvt — »Stvarnost je samo ono što mašta smatra za potrebno da postane stvarnost. Druge stvarnosti nema. Ono što se obično naziva stvarnošću niko ne može da ospori. Iako ono može biti opipljivo, ono stvarnost nikada neće postati.«) autor određuje kao funkciju naratora svojih priča. Narator je, najčešće, ličnost okružena fenomenima svakodnevног, koje više opisuje, no što je zapitana nad njima. Pitanja koja se i postavljaju, uglavnom su ona na koja jednostavnost svakodnevног nema odgovore. Priče, uglavnom, imaju nekoliko rezova. Svaki je početak ili kraj jednog fikcionalnog toka stvarnosti koja obično poprima oblike porodične priče ili prisećanja; emotivne usresredenosti; odraza neke džez teme; ili, introspektivnog osvrta na pisanje, napisano. Tu su, svakako, i putovanja, kao još jedna od varijanti doživljavanja samoće. Znači, ono što bismo mogli nazvati poetičkim načelom jeste priča koja ishodi iz deskripcije, odnosno, sve, najbukvalnije, sve može biti detaljom čiji opis inicira priču — jučerašnji film, ubijanje komarca, ... U toj sklonosti deskriptivnom, odnosno, u težnji za svojevrsnom kartografijom fenomena svakodnevnice kroz detalj, sama celina i doslovno postaje niz detalja, rečima određenih slika, onoga što može da bude psotojanost u jeom subjektivitetu kakav je onaj što se varljivo održava iza strukture teksta. Pripovedna struktura zumiranjem detalja pokušava opravdati sebe.

